Hjalprekr en Fyrste, der venlig hjælper Sigurd. Som Sigfrids Morder har man indskudt Hagen, dvs. Avarernes Chagan, Sigeberts Fjende.

53. *Gunthram*, Frankerkonge i Burgund, g. m. Bobila; døer 588. Han sammenblandes i Heltesagnet med den gamle Burgunderkonge Gundicarius, der faldt 436, se Nr. 18.

54. *Fredegunde*, Dronning g. m. Hilperik, Sigeberts Fjende; døer 597. Model for Florigunda i „Seyfriedslied".

55. *Brunihild*, Sigebert IIs Enke, sigtes for Mordet på ham og henrettes ved at slæbes ihjel, bunden til en Hest, 613. Fredegar. — „Helreið Brynhildar" skildrer, hvordan Brynhild sigtes for Mordet på Sigurd, mens hun ages til Underverdenen av Helheste.

56. *Dagobert*, Frankerkonge; lider et stort for Frankerherredømmet skæbnesvangert Nederlag mod Venderne i Østtyskland 630; døer 638. „Nibelungenlied", Aventiure XXXII: Dancwart lider Nederlag mod Hunnerne; det er Indledningen til Burgunderdramaets store Katastrofe.

På Grund av mit Ophold i Østrig har Citatsifre ikke altid kunnet tilføjes.

Gudmund Schütte.

DANSK TUNGE

Håkon Melberg, Origin of the Scandinavian Nations and Languages. An Introduction. In two parts. Halden 1949—52 (952 sider).

Bogens to forlag er det norske H. Aschehoug og det danske Ejnar Munksgaard; den er trykt hos Bianco Luno i København, på papir fra Saugbrugsforeningen i Halden, og indbundet i Norge. Den er helt igennem en Nordmands norsk-danske arbejde. Og vi mindes endnu med glæde det efterår 1946, da den unge Håkon Melberg som en af de første Nordmænd efter krigen kom ned og holdt to foredrag i Selskab for Nordisk Filologi om hans nye revolutionerende teori om „dansk tunge". Vi diskuterede med ham og glædede os til at se hans tanker på tryk. Efter et uhyre slid, efter store opofrelser, ikke mindst fra hans hustrus side, er det nu lykkedes ham i dette monumentale værk at give den alsidige begrundelse, som han for 9 år siden foresatte sig. Og det må man ønske ham til lykke med.

Der er sandelig også meget at glæde sig over i bogen. Lad mig nævne en konkret detaille, der for så vidt ikke vedrører bogens centrale emne: de fjorten sider p. 925—39 om den svage endelse i nom.sg.masc. Melbergs forklaring, at vokalskiftet i denne form reflekterer den just i disse n-stammer velkendte forskel på ord med akcent på sidste stavelse og ord med akcent på en foregående stavelse i nom.sg., er bedre end ældre tydninger og har vide perspektiver.

Så glæder man sig over begejstringen, det opladte sind, den noble form for polemik. Og man beundrer den fjeldhårde flid, hvormed forfatteren har samlet sig al den viden, der har tilladt ham ikke at lade nogen sten uvendt.

Forfatterens tese er, at „dansk tunge" (gammel norsk-islandsk *dønsk*

tunga) har været anvendt i hele Norden som betegnelse for det fællesnordiske sprog, hvilket forstås, når „dansk" har været betegnelsen for enheden af Danske, Svenske, Norske (og Islændinge); dette forudsætter atter et dansk overherredømme i Norden, hvilket skulde være indtrådt ved erobringer i folkevandringstiden.

Bogen er smukt og klart opbygget. I 1. kapitel gennemgås alle literære steder, hvor „dansk tunge" er omtalt; i 2. kapitel undersøges på et jordomspændende materiale det almindelige forhold mellem sprognavn og folkenavn; i 3. kapitel prøves som kontrol andre forklaringer på „dansk tunge"; og i 4. kapitel undersøges forholdet mellem Danskernavnet anvendt om hele det nordiske folk og om Danskerfolket alene. Kapitel 5 er viet til en teoretisk og praktisk undersøgelse af, hvad navnet Norge betyder og hvad deraf kan udledes for hovedtesen; det 6. behandler navnet Halfdan og titlen konge; det 7. i en — velkommen — digression spørgsmålet om Normannernes oprindelse. Med det 8. kapitel vender vi os igen til selve sagen med en undersøgelse af de navnlig hos Saxo overleverede traditioner om ældgamle udstrakte danske erobringer. Det meget omfattende 9. kapitel (155 sider) jævnfører dernæst disse traditioner med, hvad den moderne arkæologi har at sige os. Og det 10. kapitel bringer sproghistoriens vidnesbyrd på linie med de andre videnskabers. Endelig gentages og resumeres det hele i et 11. kapitel.

Der er mangé gode og rigtige fremstillinger. Fx. læser man med glæde påvisningen af, hvorfra i Norge Normandiets erobrer Rollo sandsynligvis stammede, uden at der dog derved rokkes ved Adigard des Gautries' påvisning af, at det store flertal af stednavne viser hen til dansk oprindelse af befolkningen.

Men hovedtesen er ikke bevist eller blot sandsynliggjort. I 1. kapitel kan forf. fra 10. til 14. årh. påvise den levende brug af „dansk tunge" om det for Danske, Svenske, Norske, Islændinge (og andre Nordboere i Vesterled) fælles sprog og anføre beviser (især de kendte lovregler på Island) for følelse af disse folks samhørighed. Men det lykkes ham ikke at påvise et eneste tilfælde, hvor en dansk, end sige en svensk forfatter skulde have brugt „dansk tunge" i betydningen „det fælles nordiske sprog". At Saxo 12,13 lader Erik Ejegod i Miklagård kalde Væringerne for *Danicæ vocis homines*, fordi han kan tale med dem i sit eget sprog, beviser sandelig ikke, at Saxo ved *Danica vox* skulde forstå noget andet end sit eget fædrelands sprog. Og havde denne ærkenationalist kendt en videre betydning af *dansk tungæ*, skulde han nok have udnyttet det!

Den almindelige oversigt over sprognavn og folkenavn i 2. kapitel fører ikke til meget, da den er for ensidig. Det er fx. halsløs gerning at vilde nægte, at *theotiscus* (tysk) først betegner sproget, senere folket. Og lærer afsnittet om Norges navn os egentlig andet, end at de gottonske stammer, der underlagde sig landet og gav det navn, kom syd fra — men hvem har tvivlet herom? Jo, en ting til lærer de to navnekapitler os: at forfatteren desværre ikke altid har kunnet modstå den grasserende syge, der tror at rubricering er det samme som erkendelse. I Normandikapitlet refererer han s. 518 til 5. kapitels navnesystem og lærer os, at navnet *Normand* kan have 4 betydninger; den sidste er efter systemet: „Aa10Io ψπδ, a mono-autolinguified expanded national crystallised autospecific intra-unit-direction-determined (centrifugal) auto-ethnic people-

name, and, if so, can relate only to Norwegians". Hvortil dog bør føjes: hocus pocus filiocus, lirum larum, abracadabra.

Det er helt umuligt at se, hvorfor det fællesnordiske (og vestgermanske, men ikke gotiske) ord *kuningaz* „konge" skulde være specielt dansk. Og det er en metodisk fejl, at forf. ved undersøgelsen af navnet *Halfdan* — en skikkelse, som han fantastisk søger at sætte i forbindelse med den enøjede Odin — ikke tager hensyn til den af andre forskere med rette drøftede mulighed, at det, ærlig talt, indenfor Nordisk ubegribelige navn skulde kunde bero på en misforståelse af et fremmed navn. Et berømt eksempel er *Attila*: det er langt mindre sandsynligt, at Hunnerkongen skulde have et gotisk navn, end at vore gotiske hjemmelsmænd har tolket det hunniske navn som gotisk sprogstof.

Jeg indrømmer, at det er mig umuligt at tro på forfatterens forsøg på at revaluere Saxos fantasier om gamle danske erobrerkonger. Axel Olriks udlægning og Heuslers kritik har gjort for stærkt et indtryk. Man spørger sig selv, om forf. har læst Ed. Norden og dog kunnet bevare sin tro på clichéers virkelighedsværd. Om han har læst Galfrid of Monmouth — uden at undre sig over at finde ganske tilsvarende bedrifter tillagt britanniske konger som hos Saxo danske. Han kunde jo læse Dr. Lukmans artikel om dette emne i Classica et Mediaevalia VI 1944.

Sammenligningen af disse fantasterier med arkæologiske resultater kan i hvert fald ikke overbevise en ikke-arkæolog.

Og det specielt sproglige afsnit? Det bringer intet nyt af betydning; er en, såvidt det skønnes, solid fremlæggelse af fakta, om det Nordiskes særstilling indenfor de gottonske sprog, om delinger og påvirkninger indenfor de nordiske sprog og dialekter. Slutningen er vældig flot: The language was called Danish by its speakers because it *was* Danish! Men det er jo blot en petitio principii.

Der er eet sted, hvor den tiltalende humorfyldte beherskelse synes at svigte forfatteren; det er s. 232—36, hvor han bekæmper den mulighed, at udtrykket „dansk tunge" skulde kunde stamme fra Danelagen. Dette navn omfatter, som forf. selv gør opmærksom på, ikke blot de 15 dansk-koloniserede grevskaber i Nordøst-England, men anvendtes i middelalderen til dels også om hele det nordiske Vesterled, med Nord-Skotland og alle de vestlige øer; hvortil da også godt nok svarer, at de britiske øers Keltere i vid udstrækning kalder eller kaldte Nordboerne for „Danskere"; smlgn. p. 9 f., p. 943 f. Der er ikke tvivl om, at det egentlige Danelagen stod under dansk ledelse (til den normanniske erobring), at den ikke-engelske befolkning for største delen var dansk og kaldte sig således, men at der på den anden side også var et ikke helt ubetydeligt norsk element — dette sidste blev på basis af stednavnene påvist af prof. Kr. Hald i en forelæsning i efteråret 1952. Og der kendes i øvrigt fra sagaerne direkte vidnesbyrd om Norske og Islændinge der en tid har boet i det egentlige Danelagen (nævnet af forf. p. 233—35). Derimod har der, efter alt foreliggende, kun rent undtagelsesvis været Svenskere boende i Danelagen. Her er det sted og den tid, hvor det kunde blive naturligt for Norske (og dermed for Islændinge) at kalde deres eget sprog for „dansk tunge", for såvidt som der i Danelagen ikke gjordes forskel på dansk og norsk (modsætningen var dansk overfor engelsk), hvorved det var ligegyldigt, om man herved tænkte på folket eller sproget.

Forf. kan ikke fordrage denne hypotese. Han søger at latterliggøre den ved at henvise til, at der kun i et par tilfælde haves beretning om, at Islændinge kom direkte fra Danelagen til Island — men det er jo ligegyldigt, hvis betegnelsen „dansk tunge", som vi dog må antage, samtidig var udbredt i Norge, hvorfra hovedparten af kolonisatorerne kom. Og han stiller en række retoriske spørgsmål, fx. „Why was the Scandinavian language spoken in the Swedish settlements in Russia referred to as „Danish"?" Men retoriken er ganske virkningsløs, da det, som tidligere nævnt, ikke er lykkedes ham at påvise middelalderlig brug af „dansk tunge" om Islændinges, Norskes, Svenskes og Danskes dengang indbyrdes forståelige sprog hos andre end hos islandske og norske forfattere — d. v. s. just det, vi skal vente ved hypotesen om oprindelsen til udtrykket „dansk tunge" i Danelagen. Går forf. nøjere ind på dette? nej, efter de retoriske spørgsmål tilføjer han: „A hypothesis is not acceptable as a solution if it does not comply with the elementary condition of accounting for the available facts. It is a good thing for every student of the scientific method to bear in mind the emphatic warning of Thomas Henry Huxley: 'The conclusion that outstrips the evidence is not only a mistake, it is a crime'". Det er stærke ord, der ikke kan skjule manglen på reelle argumenter.

Men er det ikke tiltalende, at forf. er blevet så sint, at han holder op at tale fornuft og bare giver juling? Det kan da i hvert fald den, der har en bred ryg, nok have lov at synes.

Hovedtesen kan ikke være rigtig. Der er ikke fundet noget holdbart argument for, at udtrykket „dansk tunge" skulde være ældre end vikingetiden eller anvendt i fællesnordisk betydning udenfor vestnordisk område.

Men derfor var det dog herligt at fare. De gode og rigtige oplysninger har deres værd trods den teori, vi ikke kan tro på. Skulde en kristen ikke kunde læse en god muhammedansk dogmatik med fornøjelse? — så er han i hvert fald, måske en god kristen, men en dårlig videnskabsmand.

L. L. Hammerich.

OM HEXE, NISSER M. M.

Johan Brunsmand: Køge Huskors med indledning og noter ved Anders Bæksted. Kbh. 1953. 320 pp. Danmarks Folkeminder nr. 61.

Inger M. Boberg: Folkemindeforskningens historie i Mellem- og Nordeuropa. Kbh. 1951—53. 8, 384 pp. Danmarks Folkeminder nr. 60.

Med al respekt for mange udmærkede forfattere i serien Danmarks Folkeminder må man vist have lov at sige, at de sidste leveringer hører til den fortjenstfulde rækkes vægtigste numre. En nyttig sammenfattende folklore-historie er skrevet — for første gang på dansk — og en vigtig gammel text er genudgivet med indledning og noter, der tilsammen er af omfang som originalværket og belyser dette fra mange sider.

„Køge huskors" er et begreb, som alle har hørt om, men måske ikke altid forbinder noget med, trods Holbergs og Heibergs hentydninger og mange nyere behandlinger til forskellige formål. Men nu foreligger ori-

ginaludgaven af Johan Brunsmands bog fra 1674 om hexeprocesserne i Køge først i 17. årh., kyndigt optrykt (efter unicum i Karen Brahes bibliotek og med senere tillæg &c.) i et udstyr, der på behagelig måde afviger fra seriens hidtidige numre. (At trykkeriets huskors har sat registrene med bredere klumme, er til så stor ærgrelse også for udgiveren, at det kun bør nævnes i parentes.)

Den læser, der ikke på forhånd har besluttet at æde sig igennem side 1—320, skal efter min mening lade både Bæksted og Brunsmand ligge en stund og gå lige til side 109. Her har Anna Barskiær selv ordet:

„DEt første vi fornumme det onde i vort hus, var en nat som min salig husbonde Hans Barskiær oc jeg laa i vor seng, da kom der under voris hovet, som en høne der klukker sine kyllinger tilsammen. Hvoraff vi bleffve ganske forfærdede oc redde, oc viste ikke hvad vi skulle tenke, oc beklagede os for got folk".

Man er midt i renaissancens Køge og kommer ikke løs af den 25 sider lange beretning, som Brunsmand meddeler efter et manuskript, der går tilbage til den plagede husfrues egen original.

Når man har læst det, tror jeg, man er så nysgerrig, at man vender sig til udgiverens arbejde for at se, hvad det hele egentlig er for noget, med disse skikkelser, stemmer, synsforvildelser og legemlige misdannelser, der koster beretterindens husbond hans liv og de andre i huset deres sjælero gennem lange tider. Og man får virkelig den bedste vejledning hos dr. Bæksted. Allerbedst er næsten det første afsnit „Køge og hexene", der i en syntese giver livet i småbyen, dens brogede dagligdag og drastiske opskræmthed, samt et kort resumé af hexesagen eller -sagerne.

Dernæst følger oplysninger om den velhavende borgerkone, hvis lykke blev undergravet af hjemsøgelserne, om Johan Brunsmands person og om værkets ortodoxt-konservative placering i hexetroens historie samt dets senere skæbne.

Så er man med eet fremme ved textudgaven igen og kan nu læse den hele i flugt. Mens Anne Barskiær kun med en linie omtaler de processer, der fulgte på uvæsenet i hendes hus, er proceduren Brunsmands emne, hvortil føjes en række exempler på lignende sager fra andre lande og steder. Et senere polemisk skrift i tilknytning til huskorset udgives ligeledes; men det er stykker af ringere interesse end hovedberetningen om processen, der viser den pålidelige referent og faste lutheraner, der med glæde greb til de fyldige juridiske aktstykker som bevismateriale ved siden af Annes originale beretning og endnu levende mundtlig tradition.

Men netop fordi det er nøgne fakta, Brunsmand ønsker, falder hans fremstilling lidt tørt ud. Et virkeligt kup har dr. Bæksted derfor gjort ved i Det kgl. Bibliotek at fremdrage en senere, meget fyldig udskrift af de forsvundne originale ting- og rådstuebøger, sagen vedrørende. Ved hjælp af dem kan Brunsmands knappe referater ledsages af store noter med lange passager af disse dokumenter; de har det liv, de detailler, der giver atmosfære, direkte og ubesmykkede, som de ifølge deres tilblivelse må være. Noterne til bogen bliver derfor ikke blot en støtte for læseren, men et nyt udgiverarbejde, ganske vist af løsrevne stumper, ordnede efter hovedtextens krav. Det er forresten ikke helt rart, men dog vistnok den bedste løsning, at disse ofte flere sider lange excerpter er indordnet side om side med punktkommentaren, der iøvrigt er kompileret med al

den flid, som nu engang er fornøden for at give de brogede og ofte med ringe påskønnelse modtagne oplysninger til ældre skrifter. Såvidt det kan skønnes, tager noterne hensyn til både lærd og læg — det sidste fortjener at nævnes, fordi der gives folk, der tror, at noter og den slags fjerner en bog fra den skikkelige læser i stedet for at nærme den.

Det ligger udenfor udgavens plan at give en fortolkning af de besynderlige fænomener, der af datiden opfattedes som djævelens anslag (et helt andet spørgsmål er problemet om hexenes og hexeforfølgernes psykologi, hvorom der siges udmærkede ting). Indledningens sidste sider henviser til medicinsk-psykologiske forklaringer. Her, hvor tampen for alvor brænder, brydes der af (med et prægtigt citat af Hugo Matthiessen) — og hvor havde man dog gerne set dette synspunkt belyst. Anne Barskiærs troværdige beretning påtvinger atter og atter læseren det spørgsmål: „Hvad er det egentlig for noget?" Jeg indser nok, at moderne videnskab kan „forklare" meget. Men djævelen driver jo sit spil på mange måder, og til en fuldlødig forklaring udkræves vist en forening af lægens, hedningemissionærens og kulturhistorikerens dybeste viden og højeste egenskaber.

De færreste venter vist, at en 300 år gammel text, hvis primære mål er teologisk, er mere umiddelbart underholdende end en nutidig forskers fremstilling af en levende videnskabsgren; man må tilgive mig, at jeg finder, dette er tilfældet her. Det skyldes bl. a. den rigdom af viden, der har tvunget dr. Inger M. Boberg til at affatte sin fremstilling af folkemindeforskningens historie i en knap håndbogsstil. Som hånd- og opslagsbog vil det omfangsrige værk med rige noter og registre bringe mange i taknemlighedsgæld til forfatterinden; der findes på dansk intet tilsvarende værk, og det her fremlagte vil kun ved forældelse komme til at gøre afløsning ønskelig.

Forfatterinden beklager selv den håndbogsagtige udtryksform. Men vanskelighederne er vistnok ved dette emne større, end de normalt vil være for en erfaren forsker, der vil skrive noget af sin videnskabs historie. *Be*grænsningens kunst er altid svær, for det er lettere og morsommere at skrive langt end kort. Men *af*grænsningens kunst er endnu sværere, når det gælder folklore. Hvad er nemlig folkeminder og folkemindeforskning?

Dr. Boberg, der selv er sagn- og eventyrforsker af fag, svarer i bogens første linier: „Ved *folkeminder* forstår jeg ligesom Sv. Grundtvig, C. W. von Sydow og Kaarle Krohn først og fremmest den *åndskultur*, digtning, tro og skik, der er bevaret i folkets hukommelse fra slægt til slægt og mundtligt overleveret." Men strax efter påpeges de komplicerede forhold: den materielle kultur og folkelivsforskningen er en tilgrænsende provins, der — bebygget med flere og flere museer — har trukket en del opmærksomhed til sig. Andre nabolande er religionshistorien, der ikke kan være folketroens dyrker ubekendt, og sociologi, der især i vor tid griber ind over nogle af de klassiske folkemindegebeter. Dr. Boberg har derfor ikke kunnet rejse nogen mur omkring sit rige, men udvider perspektiverne langt udover dettes grænser.

Omvendt er det ikke alle de naturligt sammenhørende regioner af folkemindeforskningens landkort, der behandles lige grundigt: Dr. Bo-

berg siger med rette (s. 4), at folkeviserne indtager en særstilling ved i nogen grad at være tids- og stedsbestemte — og taler relativt lidt om den nyere viseforskning; men til allersidst (s. 343) hedder det, „at ikke alene eventyrene, men efterhånden hele folkedigtningsforskningen — bortset fra folkeviserne, som litteraturhistorikerne tager sig af — næsten overalt må vige pladsen for en folkekulturforskning, der først og fremmest behandler den mere håndgribelige, materielle kultur". Der spores her en vis bitterhed over, at de andre folkelige genrer er endnu mere forsømt end viserne (er de det?); jeg føler det til gengæld bittert, at viserne så at sige skubbes ud af de rammer, indenfor hvilke de bedste forskningsresultater er nået, over til litteraturhistorikerne, i hvis hænder man ofte kun med bekymring ser sine yndlinge betroet. — Må det her være nævnt, at viserne jo skal synges og evt. danses, og at musikkens og dansens muser også svæver over andre sider af folkelivet. Det mærker man ikke meget til i denne bog, skønt titlen efter min fornemmelse skulle dække også disse studiefelter, især når åndskulturen anføres som hovedemne.

Trods disse reservationer må man beundre den rigdom af viden, der er fremlagt. „Mellem- og Nordeuropa" betyder (idet landene her nævnes i række efter den plads, der er afset til dem): Danmark, Tyskland, Sverige, Norge, Storbritannien, Finland, Frankrig, Nederlandene, Island, Estland, Færøerne. (Om Estland se nu også Oskar Loorits i Svenska landsmål 1952 87—104). Behandlingen af hvert land deles i ofte korte afsnit. Denne ydre klarhed kunne let tænkes at medføre indre uorden, fordi linierne jo brydes og krydses, både i tid og sted. Men i virkeligheden er linierne tegnet klart op; det mønster, læseren selv ønsker at få frem til brug, finder han let delene af.

I tid rækker fremstillingen tilbage til begyndelsen af, hvad man tør kalde folkemindeforskning; det vil for de fleste landes vedkommende sige 16. årh., men morsomt er det, at allerede Saxo med rette kan inddrages. Og siden renaissancen er der så bølgedale og -bjerge i denne som i andre videnskabers historie. Ikke mindst vellykket synes skildringen af de ældre „bjerge"; jo nærmere man kommer nutiden, jo mere presser stoffet på, og jævnhed i behandlingen, der jo gerne skulle tilfredsstille også læsere med andre landes folklore som speciale, bliver sværere at opnå; imidlertid er også mange nyere forskeres indsats opridset på meget tydelig måde.

Alt i alt er bogen uomgængelig for den, der beskæftiger sig med blot een side af den samlede folklore. Velordnet og nøgtern oplysning ligger parat for læseren, og det store område virker mindre uoverskueligt end hidtil. Og dertil kommer noget højst betydningsfuldt: nemlig at det, den knappe form til trods, i høj grad er lykkedes dr. Boberg at „fremdrage de personlige eller nationale motiver og forudsætninger". Man slutter sig af hjerte til hende, når hun fortsætter (s. IV): „Det har dog en vis videnskabelig betydning, selvom min metode ikke stemmer med den moderne formalistisk-abstrakte litteraturbetragtning. Vi må heller ikke glemme, at det er mennesker, der står bagved og har ofret deres livs arbejde for de tanker, der har grebet dem."

Erik Dal.